

Mälardalsrådets inspel till Forsknings- och innovationspropositionen 2024

Forskning, innovation och kompetensförsörjning för konkurrenskraftiga regioner

Mälardalsrådets inspel till Forsknings- och innovationspropositionen 2024

Mälardalsrådet är samverkansorganisationen för kommunerna och regionerna i Stockholm-Mälardalen och driver medlemmarnas frågor inom bland annat kompetensförsörjning. En Bättre Matchning (EBM) är Mälardalsrådets storregionala samarbete inom strategisk kompetensförsörjning. Arbetet bedrivs mellan regionalt utvecklingsansvariga de nio länen Stockholm, Uppsala, Västmanland, Örebro, Sörmland, Östergötland, Gävleborg, Dalarna och Värmland.

Mälardalsrådet har i ett flertal rapporter pekat på betydelsen av tillgång till rätt kompetens och utbildningsvägar för regionens utveckling, exempelvis inom områdena samhällsbyggare och lärare. För samhällsbyggare kan det handla om ett rekryteringsbehov om cirka 7000 individer per år fram till 2030, enbart i Stockholm-Mälardalen¹ och Skolverkets senaste lärarprognos² pekar på en brist på 12 000 lärare fram till 2035 och Mälardalsrådets rapport³ visar att andelen behöriga lärare är lägre, jämfört med övriga riket, men att en förbättrad genomströmning har stor potential för att öka andelen behöriga lärare i regionen.

I detta underlag presenteras förslag på satsningar inom forsknings- och innovationsområden som har betydelse för kompetensförsörjningen i Stockholm-Mälardalen. Mälardalsrådet lyfter fram betydelsen av forskning och innovation som grund för utveckling av A) samhällsbyggnad, med särskilt fokus på järnvägsinfrastruktur samt B) lärarutbildningen och skolan.

Forskning, innovation och kompetensförsörjning för konkurrenskraftiga regioner

För att Stockholm-Mälardalen ska kunna utvecklas och fortsätta vara en konkurrenskraftig och innovativ kunskapsregion behövs en utvecklad politik för forskning, innovation och kompetensförsörjning. Sverige och dess regioner konkurrerar på en internationell marknad där tillgången till ny kunskap och medarbetare är en grund för fortsatt utveckling. En förutsättning för detta är att de regionala arbetsmarknaderna ges tillgång till ett relevant utbildningsutbud.

Mälardalsrådet har i rapporten En Bättre Matchning Storregional systembild⁴ kunnat konstatera att lärosäten tenderar att erbjuda utbildning inom områden där de redan har forskning, vilket motiveras med att forskningen är viktig för att utbildningen ska kunna ges med kvalitet. Starka kompletta akademiska miljöer kombinerar forskning av hög kvalitet med utbildning och en god samverkan med det omgivande samhället. Men det finns även fall där utbildning behöver kunna bedrivas utan att det specifika lärosätet på egen hand bedriver all relevant forskning. Vid tilldelning av forskningsresurser till områden där det också råder stor kompetensbrist bör man beakta att denna forskning måste komma fler lärosätena till handa. Det kan till exempel handla om att premiera lärosäten som samarbetar kring olika delar av näraliggande forskningsfält i syfte att kunna nyttja personal för undervisning och handledning vid båda lärosätena utifrån kompetens.

¹ Samhällsbyggarnas arbetsmarknad, 2022, Mälardalsrådet.

² Lärarprognos 2021, Skolverket

³ Lärarbristens förklaringsfaktorer, Mälardalsrådet.

⁴ En Bättre Matchning Storregional systembild, Mälardalsrådet

Mälardalsrådets förslag

På en övergripande nivå bör tilldelning av forskningsresurser till del styras av kompetensbehoven i arbetslivet. Detta då forskningsinnehållet delvis styr utbildningsutbudet samt att de områden där det råder stor kompetensbrist behöver god tillgång till den senaste kunskapen för bättre kunna möta behoven.

Genom satsningar på forskning och innovation som effektiviserar befintliga processer kan regionens kompetensbehov mötas med färre personer.

A) Framtidens infrastruktur säkras genom en innovations- och kompetensstrategi för samhällsbyggare

I den föregående forsknings- och innovationspropositionen, *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige 2020*, lyfts bland annat fram transportsektors betydelse för klimatomställningen. För att behålla fordonsindustrins konkurrenskraft framhålls två nyckelfaktorer, investeringar i forskning och innovation samt att säkra kompetensförsörjningen. Trots att järnvägen har en avgörande betydelse för övergången till klimatomställningen av transporterna tar propositionen endast i mycket begränsad omfattning upp detta. Inte heller presenteras några riktade liknande satsningar för att kunna motsvara samhällets förväntningar.

Även om järnvägen i grunden är en mycket mogen bransch, görs stora investeringar i bl.a. företagets forskning och innovation kring såväl utveckling av fordon och infrastruktur som smarta digitala lösningar för effektivare användning och bättre logistiska lösningar. Staten behöver därför möta behoven inom hela järnvägssektorn med insatser för forskning och innovation på området. Den gröna omställningen och befolkningstillväxten driver på behoven av utveckling och satsningar på transportsystemet och där är ett bättre och mer klimatsmart underhåll avgörande för systemets hållbarhet.

Eftersom statens satsningar på underhåll av infrastruktur har varit eftersatt under lång tid, har inte heller incitamenten för att utveckla nya lösningar för detta underhåll varit tillräckliga. Trafikverket konstaterar i sitt underlag om forskningsbehoven⁵ för 2023-2028 behov av insatser kring exempelvis säkerhet vid spårarbete (för underhåll etc.) samt frågor kopplade till kompetens och regelefterlevnad för att öka säkerheten på och kring spåren.⁶ Här finns även den pågående utredningen om förstärkt järnvägs och kollektivtrafikskydd att ta hänsyn till.⁷

Även väletablerade områden såsom järnväg kräver ny kunskap och innovationer för att förbättra transporteffektivitet, minska klimatpåverkan och inte minst göra trafikslaget säkrare för passagerare, underhållspersonal, kringliggande verksamheter och andra trafikanter som möter spårtrafiken. Dessa kunskaper och innovationer behöver tas fram i nära anslutning till de institutioner som utbildar den kompetens som jobbar kring järnvägen för att så snabbt som möjligt föras ut på bred front i verksamheter i hela Stockholm-Mälardalsregionen.

⁵ Fördjupande beskrivningar av angelägen forskning och innovation för åren 2023-2028, Trafikverket.

⁶ Fördjupade beskrivningar av angelägen forskning och innovation för åren 2023-2028. Trafikverket 2023

⁷ Uppdrag att utreda behovet av att stärka det svenska järnvägs- och kollektivtrafikskyddet. LI2023/03011

Vidare riskerar kompetensbristen av samhällsbyggare, exempelvis järnvägstekniker, att försvåra, försena och fördyra genomförandet av beslutade och framtida infrastrukturprojekt. Det gäller såväl bland planerande och utredande personal som de som ska bygga, driva och underhålla järnvägen. Stockholm-Mälardalenregionen har i dag inga utbildningsplatser inom järnvägsteknik vilket framför allt beror på bristen på järnvägstekniska övningsanläggningar. Detta har bland annat Trafikverkets utredning om övningsanläggningar⁸ och utredningen Framtidens yrkeshögskola⁹ lyft fram.

Satsningar på forskning och innovation, exempelvis i någon form av innovationsanläggning, skulle få en dubbel användning om anläggningen även kan användas för utbildning av den personal som krävs för att göra den nödvändiga gröna omställningen och förverkliga framtidens infrastruktur. Satsningar på innovativa lärandemiljöer kan öka attraktiviteten för dessa områden samt få fler unga, liksom yrkesverksamma, att se en framtid med goda utvecklingsmöjligheter inom området.

Behoven skulle exempelvis kunna lösas genom stärkta satsningar på testbäddar där lärosäten, företag och regioner samverkar kring framtidens infrastruktur samt identifierar kompetensutvecklingsbehov samt hur dessa ska mötas. En eller flera sådana miljöer skulle kunna skapas i Stockholm-Mälardalenregionen. Närheten till de delar i landet som kommer ha störst behov av upprusning av räls är sannolikt en framgångsfaktor för att företag ska våga satsa på att tillsammans med lärosäten och offentliga innovationsaktörer bidra till nya lösningar och kompetens som snabbt kan nå ut regionalt och nationellt.

Mälardalsrådets förslag

Regeringen bör i det fortsatta arbetet med forsknings och innovationspropositionen inkludera en sammanhållen forsknings-, innovations- och kompetensstrategi för samhällsbyggare, med inriktning mot transportinfrastruktur.

Strategin bör bland annat innehålla en långsiktig statlig finansiering av regionala innovations- och lärmiljöer, exempelvis för järnvägstekniska övningsanläggningar.

Exempelvis kan extra forsknings- och innovationsmedel till Trafikverket och/eller annan myndighet behövas för att möta behoven, där såväl det regionala som det storregionala behovet av forskning, innovation och kompetens behöver beaktas.

B) En innovationsvänlig och tillgänglig lärarutbildning som möter skolans behov

Livslångt lärande och ett ökat fokus på förmåga till omställning i arbetslivet kommer sannolikt ställa nya krav på pedagogisk utveckling och anpassning efter såväl individuella behov som arbetsmarknadens krav och ny teknik. Sverige behöver därför satsa på pedagogisk forskning och innovation i nära anslutning till de verksamheter som bedriver utbildning. Lärarutbildningarna, liksom skolorna, är centrala för detta arbete. För att knyta forskningen till aktuella behov och snabbt ge resultaten genomslag i verksamheterna behöver möjligheterna för verksamma i skolorna att ta till sig och själva delta i forskning stärkas. Dessa perspektiv bör inkluderas i såväl den kommande forsknings- och innovationsproposition som i den nu pågående översynen av lärar- och förskollärarutbildningarna.

⁸ Trafikverkets utredning om övningsanläggningar, 2023-02-28. Genomförd av AFRY på uppdrag av Trafikverket.

⁹ Framtidens yrkeshögskola - stabil, effektiv och hållbar. SOU 2023:31

Rekrytering till lärarutbildning och till yrket lärare sker i hög utsträckning från den region där berört lärosäte ligger, jämfört med många andra stora utbildningsområden på högskolan. Majoriteten av lärarstudenterna börjar sedan arbeta i närheten av lärosätet de studerat på. Jämfört med andra stora utbildningsområden ligger också söktrycket till lärarutbildningen relativt lågt och genomströmningen är markant lägre jämfört med de stora yrkesutbildningarna med högst examensfrekvens. Mälardalsrådet har i sin rapport Lärarbristens förklaringsfaktorer visat att kommuner nära ett lärosäte med lärarutbildning, tenderar att ha en bättre lärarförsörjning än andra kommuner.¹⁰ Därmed blir det viktigt med tillgång till högkvalitativ lärarutbildning i hela landet.

För att underlätta rekryteringen till lärarutbildningen och skolan, samt förbättra genomströmningen inom lärarutbildningen, har flera lärosäten tillsammans med kommuner initierat arbeten med så kallade lärcentrum. Initiativen bidrar till att underlätta rekryteringen till lärarutbildningen och skolan, samt bidrar till bättre genomströmning inom lärarutbildningarna. I förlängningen bidrar det även till rekryteringen av lärare till skolorna. För att säkerställa kvaliteten i samtliga lärarutbildningar behövs forskning, samt innovationsinsatser som underlättar det distribuerade lärandet. Det kan handla om att samla spetskompetens från flera olika lärosäten i enskilda program, vilka effekter olika typer av lärmiljöer och pedagogiska metoder har för utbildning vid lärcentrum kontra traditionell campusundervisning, samt effekter av forskarutbildad personal i skolan.

För att den senaste pedagogiska forskningen och innovativa undervisningsformer inte ska stanna i geografiska områden med direkt närhet till ett lärosäte och därmed ett löpande inflöde av nyutexaminerade lärare behöver möjligheterna för lärare att själva bedriva forskning förbättras. Eventuellt med särskilda satsningar på orter utan egna lärosäten.

Mälardalsrådets förslag

I regeringens fortsatta arbete med forsknings- och innovationspropositionen bör den pedagogiska forskningen med fokus på lärarutbildningarnas behov stärkas.

Fler lärare bör få möjlighet att bedriva forskning med syftet att den framtida lärarutbildningen, samt skolan möter morgondagens krav på exempelvis livslångt lärande och omställning i arbetslivet samt att erbjuda lärare ytterligare en karriärväg genom egen forskning och därmed göra yrket mer attraktivt.

Vid utformningen av satsningar som påverkar skolornas resurssättning behöver skolornas möjligheter till att bedriva verksamhet vägas in, exempelvis när det kommer till behovet av personal för lärarledd undervisning.

MÄLARDALSRÅDET

Jens Sjöström (S)
Ordförande

Kristoffer Tamsons (M)
1:e vice ordförande

¹⁰ Lärarbristens förklaringsfaktorer, Mälardalsrådet